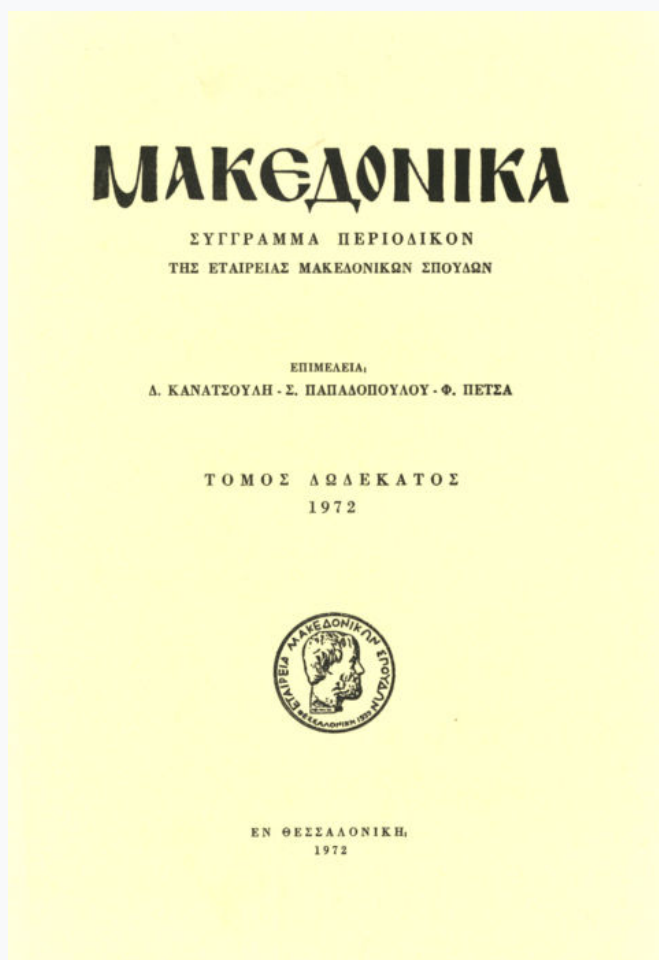

Μακεδονικά

Τόμ. 12 (1972)

Αφιερούται εις την μνήμην Γεωργίου Θεμελή, Χαραλάμπους Λέκα

Πληροφορίες για τα ελληνικά σχολεία της Μακεδονίας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας

Ιωάννης Κ. Βασδραβέλλης

doi: [10.12681/makedonika.1019](https://doi.org/10.12681/makedonika.1019)

Copyright © 2015, Ιωάννης Κ. Βασδραβέλλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βασδραβέλλης Ι. Κ. (1972). Πληροφορίες για τα ελληνικά σχολεία της Μακεδονίας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. *Μακεδονικά*, 12, 500–502. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1019>

- καί/ἐκπῶται τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου καί ἀπόβλητοι τῶν ἱερῶν περιβόλων καί ξεγυμνασμένοι τῆς θείας χάριτος· λαϊκοί καί ἰδιῶται ὡς ἀσεβεῖς, ἀντίθεοι, κακόβουλοι καί ἀσυνεῖδη/τοι, ἀφωρισμένοι ὑπάρχουσι ἀπὸ Θεοῦ κυρίου παντοκράτορος καί καταραμένοι καί ἀσυγχώρητοι καί (κατὰ) θάνατον ἄλλοι, καί τυμπανιαῖοι (αἱ πέτραι) τὰ ξύλα καί ὁ σίδηρος/λυθείσαν, αὐτοὶ δὲ μῆδαμῶς, κληρονομήσουσι τὴν λέπραν τοῦ γιεζῆ, καί τὴν ἀγχόνην τοῦ Ἰούδα, τὰ κτήματα καί ὑπάρχοντα αὐτῶν εἰς ἀπόλειαν εἶψαν καί παντελεῖ ἀφανισμόν/ἐν γενεᾷ μιᾷ ἐξαλειφθεῖ τὸ ὄνομα αὐτῶν μετ' ἡχου, καὶ οὐ μὴ μείνῃ αὐτοῖς. ἐκκοπή-
 30 τωσαν ἀόραως τῆς παρουσίας ζωῆς, καί προσζημιωθήτωσαν καί τὴν μέλλουσιν ἐν τῷ/ κρίνεσθαι αὐτοὺς ἐξέλθοιεν καταδικασμένοι ἢ προσευχὴ αὐτῶν γενέσθω εἰς ἁμαρτίαν, καί διάβολον στήτω ἐκ δεξιῶν αὐτῶν γεννηθήτωσαν αἱ γυναῖκες αὐτῶν χῆραι, καί τὰ/ τέκνα αὐτῶν ὀρφανὰ, γεννηθῶ ἡ ἑπαυλις αὐτῶν ἡρηωμένη, καί ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν
 35 μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν, γεννηθῶ τὸ οὐρανὸς ὁ ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν χαλ-/κούς, καὶ ἡ γῆ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν σιδηρᾶ. πᾶταξαι κύριος αὐτοὺς τῷ νύχει τῷ πυρετῷ καί ἀνεμοφορῶ, καί τῷ ὥχρῳ μεταμορφωθείσαν εἰς βόας κατὰ τὸν Ναβουχοδονό/σορ, στένοντες εἰεν ἐπὶ τῆς γῆς καί τρέμοντες ὡς ὁ Κάιν, σχισθεῖσα ἡ γῆ καταπνί αὐτοὺς ὡς τὸν Δαθάν Κορρέ, καί Ἀβαρῶν, ἄγγελος κυρίου καταδιώξει αὐτοὺς ἐν πυ/ρίνῃ ρομφαίᾳ, ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ εἴη ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ ἡ μερίς αὐτῶν μετὰ τοῦ προδότου Ἰούδα καὶ τῶν θεομάχων Ἰουδαίων τῶν συσταυρωσάντων τὸν κύριον/ τῆς δόξης καὶ προκοπῇ μῆποτε ἦδυσαν, μῆδὲ πρόσωπον Θεοῦ, ἔχοντες καὶ τὰς ἀρχὰς πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνων ἀγίων, καί θεοφόρων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ τῶν/ λοιπῶν ἀγίων συνόδων ἐξ ἀποφάσεως. ,αωκα' (1821).

Ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ Ἰνδίκτ. Θ.

†ὁ Καίσαρ εἰς Ἰωαννίκιος †ὁ Ἐφέσου Μακάριος †ὁ Ἡρακλείας Μελέτιος †ὁ Κυ-
 †ὁ Κωνσταντίνος †ὁ Νικομηδείας Μακάριος †ὁ Χαλκηδόνος Γρηγόριος †ὁ
 Προΐτης Γεράσιμος †ὁ Βερροῖας Ζαχαρίας †ὁ Βιζύης Ἱερεμίας †ὁ Σιληβρ... ὁ
 Λήμνου Μακάριος ὁ Γρεβενῶν· Ἀνθίμος;

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Π. ΔΕΛΙΑΛΗΣ

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Εἶχα δημοσιεύσει στίς 26 Ὀκτωβρίου 1962 στὴν ἐφημερίδα Μακεδονία τῆς Θεσσαλο-
 νίκης, μὲ τὴ συμπλήρωση 50 χρόνων ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Μακεδονικῆς πρωτευ-
 οῦσης, ἕνα ἄρθρο σχετικὸ μὲ τὴν παιδεία στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας στὴν πόλιν τοῦ
 Ἁγίου Δημητρίου. Ὑστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες, σεβαστὸς συνταξιούχος ἐκπαιδευτικὸς,
 ὁ ἀείμνηστος Δ. Παπαγεράκης, ἀποθανὼν πρό τινων ἐτῶν, μὲ ἐπεσκέφθη στὸ γραφεῖο μου
 καὶ ἔθεσε στὴ διάθεσή μου ἐκτεταμένο σημεῖωμα σχετικὸ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ πὺ περιέχει
 σημαντικὰς πληροφορίες καὶ τίς ὁποῖες κρίνω σκόπιμο νὰ δημοσιεύσω ἐδῶ γιὰ νὰ ληφθοῦν
 ὑπ' ὄψιν ἀπὸ τοὺς ἀσχολουμένους μὲ παρεμφερῆ θέματα στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας¹.

Στὸ κεφάλαιο πὺν ἀναφέρετε τὸ τί δημοσίευσεν ὁ διαπρεπὴς δημοσιολόγος Richard von
 Mach στίς ἐρευνές του διὰ τὰ ἔτη 1895-1896, γράφετε ὅτι στὰ δύο βιλαέτια τῆς Μακεδονίας

1. Στὸ μεταξὺ διάστημα ἐξεδόθη ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν τὸ πολὺ
 ἐνδιαφέρον βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Σ τ ε φ. Πα πα δ ο π ο ὐ λ ο υ,
 Ἑκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν
 τελευταῖον αἰῶνα τῆς τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1970, 8ον, σελ. 290.

σημειώνει 22 γυμνάσια καὶ 304 δημοτικά σχολεῖα κλπ. Σ' αὐτὰ θὰ ἀναφέρω μερικὲς λεπτομερεῖακὲς πληροφορίες, διότι τότε ἦμουν μαθητὴς Γυμνασίου κι ἐγὼ.

Στὰ δύο βιλαέτια Θεσ/νίκης καὶ Μοναστηρίου Γυμνάσια μόνον τρία, στὸ Μοναστήρι, στὸ Τσοτύλι καὶ στὴ Θεσ/νίκη καὶ ἄλλο στὴ Σιάμιστα, τὸ Τραπεζάντζιο, ποὺ ἦτο γιὰ τοὺς Σιατιστινοὺς μόνον καὶ δὲ θυμοῦμαι, ἂν ἦταν τέλειο. Ἀλλὰ Γυμνάσια δὲν ὑπῆρχαν. Ἀνότερα δημοτικά ὅμως δὲν μπορῶ νὰ ἐννοήσω ποιά εἶναι καὶ ἐννοεῖ ὁ δημοσιολόγος. Τότε ὅσες περιφέρειες ἐξαρθρῶνταν ἀπὸ τὴν Θεσ/νίκη εἶχαν τὰ ἴδια σχολεῖα.

Λοιπὸν τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως εἶχαν ἐξή τάξεις καὶ τὰ λέγαμε Ἀστικά Σχολεῖα καὶ ὄχι δημοτικά καὶ τὰ Γυμνάσια πάλιν ἐξή. Σὲ κοινότητες ποὺ εἶχαν ἀρκετὸ πληθυσμὸ καὶ ἔσοδα εἶχαν καὶ δύο συνήθως γυμνασιακὲς τάξεις, ὅπως στὸν Πολύγυρο τῆς Χαλκιδικῆς. Μόνο στὴν Ἀρναία εἶχαν κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἐλευθέρης Ἑλλάδος τέσσερις τάξεις δημοτικῶ καὶ τρεῖς σχολαρχεῖον.

Γενήθηκα στὰ Βραστὰ, ἀνατολικά ἀπ' τὸν Πολύγυρο 13 χιλιόμετρα, τὸ 1876. Τὸ 1882-83 ἐγγράφηκα στὸ σχολεῖο μας ποὺ εἶχε 2 δασκάλους τελειοφοίτους τοῦ Γυμνασίου Θεσ/νίκης. Ὅλα τὰ χωριὰ τῆς Χαλκιδικῆς εἶχαν σχολεῖα, ἴσως μερικὰ πολὺ μικρὰ νὰ μὴν εἶχαν. Ὅσα εἶχαν 200 κορυφένειες καὶ ἄνω ὅλα εἶχαν 2 δασκάλους ἢ ἕνα δάσκαλο καὶ μιὰ δασκάλα, ἄλλα τρεῖς. Εἰς κομπολύμεις μεγάλες εἶχαν καὶ γυμνασιακὲς τάξεις, συνήθως δύο.

Ὅταν τὸ 1890-91 πῆγα στὸν Πολύγυρο στὴ Β' Γυμνασίον εἶχαν δασκάλους καὶ τοῦ διδασκαλείου Θεσ/νίκης. Τὸ διδασκαλεῖο Θεσ/νίκης ἰδρύθηκε, ὡς φαίνεται, τὸ 1880 ἀπὸ τὸν Χαρίσι Παπαμάρκο, ἀλλὰ στὰ 1890-91 δὲν λειτουργοῦσε, καταργήθηκε ἂν λειτουργοῦσε θὰ φοιτοῦσα κι ἐγὼ, διότι ἦταν χωρὶς ἔσοδα. Στὸ Γυμνάσιο δὲν πῆγα γιατί ὁ πατέρας δὲν εἶχε τότε τὴν οἰκονομικὴ δυνατότητα. Ἐμείνα 2 ἔτη στὶς ἐργασίες τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὸ τρίτο 1893-94 διορίσθηκα ὡς βοηθὸς τοῦ διδασκάλου τοῦ χωριοῦ μας ποὺ ἦταν τοῦ διδασκαλείου Θεσ/νίκης, ἀλλὰ τελείωσε στὸ Διδασκαλεῖο Σεργῶν ποὺ πῆγα ὅσοι δὲν τελείωσαν στὴ Θεσ/νίκη, ἀλλὰ καὶ τὸν Σεργῶν καταργήθηκε. Τότε μάθαμε ὅτι τὸ Τσοτύλι ἦταν οἰκονομικά (8½ λίρες διδάκτρα, τροφεῖα καὶ κρεββάτι μὲ στρώμα), διότι εἶχε καὶ οἰκοτροφεῖο. Τότε λοιπὸν μ' ἔστειλε ἐκεῖ ὁ πατέρας μου τὸ ἔτος 1895-96 καὶ ἔμεινα καὶ τὸ ἐπόμενο.

Τὸ Γυμνάσιο στὸ Τσοτύλι Α. Μακεδονίας τὸ ἴδρυσε ὁ ἱερομόναχος Στέφανος Νούκας, πολὺ φιλοπρόδοος ἄνθρωπος, κατὰ τὸ 1871. Τότε ἤμυσταν ἐκεῖ 4 ἀπὸ τὴ Χαλκιδικὴ καὶ ὁ Σαλωνικὸς Ἀθαν. Ἀγγελάκης, ὁ Γ. Μπούσιος, ὁ Ἡλίας Ἀλέξανδρος, ὁ κατόπιν ὀφθαλμίατρος. Τὸ διατηροῦσε ἡ Μακεδονικὴ Φιλεκαπιδεντικὴ Ἀδελφότητα ἰδρυένουσα στὴν Πόλη. Εἶχε μεγάλη φήμη. Φοιτοῦσαν τότε ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν Ἀπτική Μακεδονία, ἀλλὰ ἀπ' ὅλο τὸν Ἑλληνισμό. Ἀπὸ τὴν Πόλη, τὴν Σμύρνη, τὴν Κίο (Π. Πινάτσης), τὴν Ἀγκυρα, τὸ Ἑσκι-Σεχίρη (οἱ ἀδελφοὶ Τσιολιχεδὲς ἦσαν ἀπ' ἐκεῖ ὁ μεγαλύτερος ἦτο ἐπὶ Βενιζέλου ἀρχιτέκτονας ἐδῶ), ἀπὸ τὸ Βουκουρεστί, τὸ Ἀνκράζιο, ἀπὸ τὴν Θεσσαλία, τὸν Πειραιᾶ. Αὐτοὺς τοὺς ἔστειλαν ἐκεῖ γιὰ σωφρονισμό, διότι ἦταν περιορισμένο οἰκοτροφεῖο καὶ μόνο τὸ Σάββατο 2 ὧρες πηγαίναμε στὴν ἀγορὰ ποὺ γινότανε καὶ εἶχε περὶ τὰ 200 μαγαζιά, ἅς τὰ ποῦμε, ποὺ ἄνοιγαν μόνο τὸ Σάββατο. Σενταξιῶτης μου ἦταν καὶ ὁ Α. Χατζόπουλος, ἐ. π. Βιομηχάνων. Εἶχε γυμνασιάζον τὸν Σακελλαρίου, γρηγόριο φιλόσοφο, τὸν ἄριστο μαθηματικὸ Δημ. Στεφάνου, γνωστότατο ἐδῶ, τὸν Ἰωάννη Παυλίδη, λίγο κοντσό, ἄριστο φιλόλογο στὴν Α' καὶ Γ' Γυμνασίον καὶ τὸν Ἀθανάσιο Κωνσταντινίδη στὴ Β' τάξη, τὸν γνωστὸ λυκειάζον βραδύτητα, τὸν Λαφαβίτζα κλπ. Τὸ Γυμνάσιο ἦταν τετρατάξιο, ὅπως στὴν ἐλευθέρη Ἑλλάδα. Εἶχε γιὰ τὸ χωριὸ ἐκεῖνο καὶ τέσσερις τάξεις δημοτικῶ καὶ τρεῖς σχολαρχεῖον γιὰ τοὺς γείτονες. Αὐτοὶ οἱ ἀπ' τὴν ἐλευθέρη Ἑλλάδα μαθητὲς ἔφεραν τὴν ἀνηθικότητά τους καὶ σὲ πολλοὺς ἄλλους καὶ ἐγὼ καὶ ἐνὰς Ναουσαῖος ἀηδίασαμε (σιγὰρο καὶ ἀκολασίες) καὶ ἀποφασίσαμε διὰ τὸ ἐπόμενο ἔτος 1896-97 νὰ μὴ ξαναπαῖμε ἐκεῖ καὶ ἂν οἱ γονεῖς μας δὲν μᾶς πῆγαιναν στὴν Θεσ/νίκη, νὰ πάμε στὸ Μοναστήρι, ὅπου μάθαμε πὼς ἦταν οἰκονομικά. Καὶ ὁ μὲν Πέτρος Χριστῖνας πῆγε στὸ Μοναστήρι, ἐγὼ δὲ στὴν Θεσσαλονίκη.

Στὴν Θεσ/νίκη κατατάχθηκε στὴν Ε' τάξη. Εἶχαμε γυμνασιόρχη τὸν Ἰωάννη Δέλλιο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦταν ὑπάρχους Ἑλληνας ἐνεκα τοῦ τότε πολέμου ἐφυγε καὶ ἔτσι καὶ τὸ ἐπόμενο ἔτος τὸν ἀναπλήρωσε ὁ καθηγητὴς Γκοτζαμάνης (ἄριστος ἱστορικός). Εἶχε περὶ τοὺς 220 μαθητές.

Τὸ Γυμνάσιο ὡς κλασσικὸ πιθανὸν ἦτο ἀπὸ τὸ 1875. Τότε εἶχε καὶ Παρθεναγωγεῖο Γυμνάσιο μὲ πέντε τάξεις, ἀπ' αὐτὸ ἔβγαιναν οἱ τότε δασκάλες. Τὸ διδασκῆριό του ἦτο στὴν ὁδὸ Σωκράτους, ὅπου τώρα τὸ 5ο θηλέων καὶ τότε ἐπισκενάζετο καὶ λειτουργοῦσε στὸ διδασκῆριό τοῦ Γ' ἀρρένων. Ἐμεῖς οἱ μαθητὲς φοιτοῦσαμε στὸ τότε νεοοικοδομημένο Χαρίσειο Γηροκομεῖο, στὴν ὁδὸ Μητροπόλεως. Τὸ διδασκῆριό του ἦταν τὸ κατὰ τὴν Ἐκκλ. Παναγούδα τότε καινοουργὲς καὶ σήμερον οἰκοκυρικὴ καὶ επαγγελματικὴ σχολή.

Μετὰ τὸ 1865 στὸ χωριὸ μας εἶχαμε ἓνα δάσκαλο Σταῦρο Παπασταῦρο, Ἡπειρώτη, τελειόφοιτο τοῦ Γυμνασίου Ἰωαννίνων ἀποκατασταθέντα ἐκεῖ. Σ' αὐτὸν μαθήτευσεν ὁ πατέρας μου καὶ ἔμαθε πολὺ καλὰ γράμματα. Δηλ. ἀπ' ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ ὑπῆρχαν διδάσκαλοι μορφωμένοι.

Προσθέτω καὶ τὰ ἑξῆς: Μετὰ τὸ 1900 ἰδρύθηκε τὸ ὑποδιδασκαλεῖο τοῦ κ. Χάρακα, ἀπ' τὸ ὁποῖο ἀποφοίτησαν πάρα πολλοὶ διδάσκαλοι ἀπ' τὴ Χαλκιδική. Ἀπὸ τὸ 1900 καὶ ἑξῆς ὅλες οἱ κομποτόλεις στὴ Χαλκιδικὴ πού ἐργάσθηκα εἶχαν σχολεῖα, μὲ 3, 4, 5, καὶ 6 δασκάλους.

ΙΩΑΝ. Κ. ΒΑΣΔΡΑΒΕΛΛΗΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ ΑΦΟΡΩΝΤΑ ΚΥΡΙΩΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΥΣ ΤΩΝ ΚΟΡΕΣΤΙΩΝ ΝΤΑΛΙΠΗΝ ΚΑΙ ΚΥΡΟΥ

Ἐξακολουθῶν τὴν ἔρευναν τῆς ἀνευρέσεως ἐγγράφων ἀνεκδότων, ἀρχαικῶν συλλογῶν τουρκικῶν, ἐλληνικῶν καὶ ἄλλων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, δημοσιεύω κατωτέρω ἀνέκδοτον ἐγγράφον ἀποσταλὲν ἁρμοδίως τὴν 11 Δεκεμβρίου 1906 ἐκ Μοναστηρίου εἰς ἐξέχουσιν προσωπικότητα τῶν Ἀθηνῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, περιέχον μετ' ἄλλων εἰδήσεων καὶ λίαν σημαντικὰς πληροφορίας διὰ τοὺς ἐντοπίους Ἑλληνας ἐκ Μακεδονίας ὀπλαρχηγούς τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος Δημήτριον Νταλίπην καὶ Παῦλον Κύρου, πεσόντας ὑπὲρ πατρίδος κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος (1904-1908).

Αἱ δημοσιεύμεναι ἐδῶ πληροφορίες συμβάλλουν θετικῶς εἰς τὴν ἐτοιμαζομένην κατ' αὐτάς να δημοσιευθῇ ὁλοκληρωμένην ἱστορίαν τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, εἶναι δὲ γνωστοὶν ὅτι τὸσον ἡ Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, ὅσον καὶ ἄλλοι Ἑλληνας ἀλλὰ καὶ ξένοι ἱστοριογράφοι, ἐδημοσίευσαν πολλὰς ἐργασίας ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, ἄλλα δέ, ὡς γνωρίζω, εὐρίσκονται ὑπὸ δημοσίευσιν.

11 Δεκεμβρίου 1906

Συνεχίζων τὴν τελευταίαν ὑποβληθεῖσαν ἐκθεσίμ μου, λαμβάνω τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω τὰ μετ' αὐτῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ ταύτῃ συμβεβηκότα.

Τῇ 1ῃ Νοεμβρίου ὁ στρατὸς περιεκύκλωσε τὸ χωρίον Δοβρόλιστα¹ (περιφέρεια Νεστραμίον), ἔθθα ἐκρύπτετο ἡ ὑπὸ τὸν Βούλγαρον βοεβόδα Κόλε² συμμορία ἐκ τεσσάρων ἀνδρῶν. Ἐπικολούθησε συμπλοκή, καθ' ἣν ὁ Κόλες, ὡς καὶ πάντες οἱ κομίται, ἐν οἷς καὶ δύο Τοῦρκοι ἐφονεύθησαν. Ἐκ τοῦ στρατοῦ ἐφονεύθησαν δύο καὶ ἐπληρώθησαν ἕτεροι δύο.

1. Δοβρόλιστα, χωρίον τοῦ νομοῦ Καστορίας πλησίον τοῦ Νεστορίου, τώρα λέγεται Καλοχώρι.

2. Βοεβόδας Κόλε, Βούλγαρος ἀρχισυμμορίτης.